

1871

Ὁ Ἰανουάριος ἔφερε τέλος τὴν εἶδησιν τῆς Γαλλογερμανικῆς εἰρήνης, ἣτις ἔπαυσε τὰς ἀνησυχίας τῆς Εὐρώπης διὰ τὴν κοινὴν τάξιν, καὶ τὰς ἐμὰς διὰ τοὺς υἱούς μου, καὶ εὐθὺς μετὰ ταῦτα μοὶ ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ Ἀριστείδης ἔλαβε τὸ παράσημον τοῦ Σιδηροῦ Σταυροῦ. Εἰ καὶ ἄρισται ἦσαν ἐν γένει αἱ σχέσεις μου μετὰ πάντων τῶν συναδέλφων μου, δὲν θὰ ἐπιλησθῶ ὅμως ἐπισήμου δείπνου παρὰ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Αὐστρίας, τῷ κ. Πρόκες, κατὰ τὴν 1ην Φεβρουαρίου, εἰς ὃ ἦν, μετὰ τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, προσκεκλημένος καὶ ὁ Μέγας Βεζίρης, πλὴν καὶ ἄλλων Ὀθωμανῶν μεγιστάνων. Εἰς αὐτὸ παρετήρησα ὅτι μοὶ ἐδόθη θέσις πολὺ κατωτέρα τῆς τοῦ Πρέσβεως τῆς Πρωσσίας, ὅστις ἦν ὁμόβαθμος, ἀλλὰ νεώτερός μου ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἀλλ' ἐπροσποιήθην ὅτι δὲν ἐπρόσεξα εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἰσχύοντας ταπεινὴν ταύτην κολακείαν, ἵν' ἀποφύγω σκάνδαλον, δυνάμενον ν' ἀποβῇ ἐπιβλαβὲς εἰς σπουδαῖα ἡμῶν συμφέροντα. Ὅτι ὅμως θὰ ὑπερενίκα πᾶσάν μου πρόθεσιν μετριοπαθείας, θὰ ἦν, ἂν εἶχον ἀκούσῃ τοῦ φιλοτοῦρκου ἡμῶν Ἀμφιτρύονος, διηγουμένου τῷ Ἀαλῇ, ὅτι ὁ Γάλλος Ναύαρχος Ῥιγνύ, συνδιαλεγόμενός ποτε μετ' αὐτοῦ, ἔχαρακτήρισε τὴν μάχην τοῦ Ναυαρίνου ὡς κακούργημα. Ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου δισταγμοῦ θέν' ἀπήντων ὅτι, κατ' εὐτυχίαν, ὁ κ. Ῥιγνὺ ἦν ἀξιωματικός, ὁφείλων νὰ πράττῃ κατ' ἄλλων κρίσεις, οὐχὶ κατὰ τὰς ἑαυτοῦ. Ἀλλὰ τὸν διάλογον τοῦτον δὲν ἤκουσα καὶ παρ' ἄλλων μετὰ ταῦτα μόνον τὸν ἔμαθον.

Ἡ δὲ 21 Φεβρουαρίου ὑπῆρξεν ἡμέρα ἐπίσημος διὰ τὴν οἰκογένειάν μου. Εἰς Ἀρναούτκιοι μεταβὰς παρὰ τῇ πρεσβύτιδι κυρίᾳ Καραθεοδωρῇ, ἀπήντησα ἐκεῖ τὴν ἐκ Γερμανίας ἐπανελθοῦσαν πρεσβυτέραν θυγατέρα αὐτῆς, Καν Σμαράγδαν Βαλταζῇ, ἣτις, εἰς τὸν ὥραϊον κῆπον τῆς οἰκίας περιάγουσά με, καὶ μόνη μετ' ἐμοῦ μέινασα, μ' ἐρώτησε πῶς ἤθελον θεωρήσῃ τὴν ἔνωσιν τοῦ υἱοῦ μου Ἀριστείδου μετὰ τῆς θυγατρὸς τῆς Λουκίας. Εἶχον δὲ γνωρίσῃ τὸν Ἀριστείδην, ἡ μήτηρ καὶ ἡ θυγάτηρ, πρὸ τοῦ πολέμου, ἐπισκεφθεῖσαι τὸ Βερολῖνον. Ἐπὶ τοῦ πολέμου δέ, εἰσχω-

ρήσας ὁ Ἀριστείδης εἰς νεκροταφεῖόν τι, κατακανονοβαλλόμενον ὑπὸ τῶν Γάλλων, μετὰ μεγάλου τῆς ζωῆς του κινδύνου, ἔδρευεν ἐκεῖ ἐν ἄνθος, καὶ μοι τὸ ἔπεμψεν, ἵνα τὸ προσφέρω εἰς τὴν Λουκίαν.

Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη πρότασις μ' ἐνέπλησε χαρᾶς, διότι τρυφερωτάτην ἔτρεφον ἀγάπην πρὸς τὴν οἰκογένειαν Καραθεοδωρῆ, τὴν Καν Βαλτατζῆ ἐξετίμων ἐξόχως καὶ τὴν ἐξόχως ὡραίαν τῆς θυγατέρα ἔκρινον τῆς μητρὸς αὐτῆς ἀνταξίαν. Μετὰ βαθείας λοιπὸν συγκινήσεως ἀπῆντησα τῇ κυρίᾳ Βαλτατζῇ, ὅτι ἡ εὐτυχία, ἦν οἱ λόγοι τῆς ἐπαγγέλλονται τῷ νύμφῳ μου, ὑπερβαίνουνσι πᾶν ὅτι ἐδυνάμην νὰ ποθήσω ἢ νὰ φαντασθῶ δι' αὐτόν, καὶ συνεφωνήσαμεν νὰ τῷ γράψω νὰ ἔλθῃ αὐτὸς ἐπ' ἀδείᾳ. Τῇ δὲ 1 Μαρτίου ἡ Λουκία, εἰς ἀντίδωρον διὰ δῶρά τινα, ἃ τῇ ἔδωκα διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 18^{ου} ἔτους τῆς ἡλικίας τῆς, μοι ἔπεμψε σκεῦος εἰς ἐναπόθεσιν ἐγγράφων, φέρον φωτογραφίαν τοῦ Ἀριστείδου, περὶ ἣν αὕτη τεχνικώτατα ἔ ζωγράφησεν ὅπλα καὶ δάφνας εἰς τρόπαιον.

Καὶ ἕτερον δ' οἰκιακὸν συμβὰν μεγάλως μ' ἐχαροποίησε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦτο. Ἐξ Ὀξωνίας, ἐνθα ἡ οἰκογένειά μου διέτριβε καταφυγοῦσα ἐκ Παρισίων, μοι ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ ἐν Ἀμερικῇ εἰσέτι, ὥς ἐπιτετραμμένος, διατρίβων νιός μου Κλέων, ἐνυμφεύετο τὴν Δωροθέαν, δευτέραν θυγατέρα τοῦ ἐν Οὐασινγκτῶνι Πρέσβεως τῆς Πρωσσίας, Βαρώνου Γερόλδ, νέαν, ἥς τὰ παντοῖα προτερήματα μεγάλως ἐξετίμων, ὅτε ἐπρέσβευον ἐν Ἀμερικῇ. Ὁ Κλέων τὸ αὐτὸ ἔτος μετεκλήθη ἐξ Ἀμερικῆς, τῆς πρεσβείας καταργηθείσης, καί, ἐπὶ μικρὸν χρόνον διατρίψας παρὰ τῷ ὑπουργείῳ, ἐστάλη Γραμματεὺς εἰς Πετρούπουλιν, ὅθεν μετ' οὐ πολὺν μετετέθη εἰς Βιέννην.

Τῇ 21 Μαρτίου, ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἐπανερχόμενος, συνέπεσε νὰ συνοδοιπορῶ μετὰ τινος Ἀρμενίου, ὅστις, ἐντελῶς ὢν ἐν γνώσει τῶν περὶ τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον, πολλὰ μοι εἶπε περὶ τοῦ ἀρίστου ὀργανισμοῦ τῆς ναυτικῆς σχολῆς τῶν Ὀθωμανῶν, ἐξ ἧς ἀρτίως ἔτι εἶχον ἐξέλθῃ 250 καλῶς κατηρτισμένοι ἀξιωματικοί, δοκιμωτάτας ὑποστάντες ἐξετάσεις. Περιεῖχε δ' ὁ στόλος 14 μεγάλα θωρηκτά, πλὴν τῶν Μηνυτόρων οἵτινες ὁμῶς κακῶς διηυθύνοντο.

Τῇ δὲ Κυριακῇ τῶν Βαΐων ἡγόρευσα ἐπὶ δύο ὥρας, ἀπὸ τῆς 1 1/2—3 1/2 μ. μ. ἐν τῷ Συλλόγῳ, πρὸ πολυπληθεστάτου ἀκροατηρίου, περὶ τοῦ ἀρχαίου Θεάτρου, καὶ ἡ ἐντύπωσίς μου ἦν ὅτι ἡ ἀγόρευσις, ἐντελῶς αὐτοσχέδιος, ἦν ἐπιτυχής.

Μετὰ τὰς ἡμέρας δὲ ταύτας σπουδαία ὑπόθεσις ἀπησχόλει πᾶσάν μου τὴν προσοχὴν καὶ ἐνέργειαν. Ὁ ἡμέτερος Βασιλεὺς, ὅτε τὸ τελευταῖον ἐπεσκέφθη τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας, εἶχε τὴν συναίνεσιν τῆς Ῥωσσικῆς Κυβερνήσεως, ἵνα παραλάβῃ καί, μεταγαγὼν, ἐνταφιάσῃ ἐν Ἀθήναις τὸ ἐν Ὁδησσῷ τεθαμμένον σῶμα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, καὶ προθύμως τοῦτο τῷ ἐπετράπη. Ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις προσέκρουεν εἰς δυσχερείας, διότι, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς διελεύσεως τοῦ λειψάνου διὰ Κωνσταντινουπόλεως, ἀπεφασίσθη ἡ διὰ ξηρᾶς, δι' Αὐστρίας, μέχρι Τεργέστης, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀθήνας, αὐτοῦ μετακόμισις, ἀλλ' ἡ Αὐστρία, ἐν ὑπερβολῇ ἀβροφροσύνης πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἡρνήθη τὴν ἄδειαν τῆς διαβάσεως. Προσεκλήθη, ἐπομένως, νὰ διενεργήσω ἐγὼ τὴν διὰ τοῦ Βοσπόρου διέλευσιν, ἣτις, φυσικῶς τῷ λόγῳ, ἦν πολὺ μᾶλλον δυσεπίτευκτος.

Καὶ πρὸ παντὸς μὲν ἔγραψα εἰς Ἀθήνας, ὅτι ἀναπόφευκτον ἐστίν, εἰς ἀποφυγὴν πάσης ἐπιδείξεως, διεγειρούσης τὴν προσοχὴν, ὥς καὶ ἵνα μὴ περιπλέξωμεν τὴν ἤδη ὑφισταμένην μεγάλην δυσχέρειαν δι' ἄλλης, διπλωματικῆς, νὰ μὴ πεμφθῇ ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς παραλαβὴν τοῦ λειψάνου πλοῖον πολεμικὸν ἢ δημόσιον, ἀλλ' ἀφανές τι ἐμπορικόν, καὶ μᾶλλον νὰ ναυλωθῇ τι ἀθορύβως ἐν Ὁδησσῷ ἐκ τῶν ἐκεῖ ὀρμιζομένων· εἶτα δ' ἀπευθύνην πρὸς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Ῥωσσίας κ. Ἰγνάτιεφ, ἀξιῶν παρ' αὐτοῦ νὰ μὲ ὑποστηρίξῃ διὰ δραστηρίας ἐπεμβάσεως, διότι ἐπρόκειτο περὶ ἐκτελέσεως θελήσεως τοῦ Αὐτοκράτορός του.

Ὁ κ. Ἰγνάτιεφ ὅμως μοι ἐδήλωσε μετ' ὀλίγον ὅτι, συνδιαλεχθεὶς μετὰ τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, εὗρεν αὐτὸν ἀμετάπειστον, καὶ θεωροῦντα τὴν διάβασιν τοῦ λειψάνου διὰ τοῦ Βοσπόρου, ὥς ἄντικρυς ὕβριν κατὰ τοῦ Σουλτάνου αὐτοῦ, οὗ ἡ κυβέρνησις εἶχεν ἀπαγχονίση, ὥς ἀντάρτην, τὸν Πατριάρχην. Καὶ ὁ Διερμηνεὺς δὲ κ. Ῥαζῆς, ὃν ἔπεμψα πρὸς τὸν Μέγαν Βεζῖρον εἰς ἀπόπειραν

ἀμέσου ἡμῶν ἐνεργείας, ἐπανελθόν, μοὶ εἶπεν ὅτι εὔρε τὸν Ἀαλῆ πασᾶν λίαν ἡρεθισμένον, εἰπόντα μέχρι τέλους ὅτι, ἂν ἡ Ῥωσσία δίδῃ τὸ σῶμα τοῦ Πατριάρχου, ἵνα ἀλλαχοῦ ἐνταφιασθῇ, ἡ θέσις τοῦ τάφου ἐστὶν εὐλόγως ἐν Κωνσταντινουπόλει, διότι ὑπήκοος Ὁθωμανὸς ἦν ὁ Γρηγόριος, εἰς ταύτην δὲ τὴν γνώμην ὅτι εὖνους ἐφαίνετο καὶ ὁ Πατριάρχης.

Ἐδυσχέρανε δ' ἔτι μᾶλλον τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὰς ἐνεργείας μου, ὅτε μοὶ ἐτηλεγραφήθη ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἀπ' ἐναντίας τῶν προτροπῶν μου, πέμπει εἰς Ὀδησσὸν τὸ δημόσιον ἀτμόπλοιον Βυζάντιον, ὃ καὶ εἶδομεν τὴν 30 Μαρτίου διαπλέον τὸν Βόσπορον. Καὶ περὶ αὐτοῦ μὲν οὐδὲν εἰς οὐδένα εἶπον, ἵνα μὴ ἐξεγείρω τὴν προσοχήν, ἀλλ' εὐθὺς τὴν ἐπαύριον ἀπῆλθον εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Μ. Βεζίρου. Κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην συνέπεσε νὰ συνεδριάξῃ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον· ἀλλ' ὁ Ἀαλῆ πασᾶς, εἰδοποιήσαντός μου ὅτι εἶχον πολλὴν ἀνάγκην νὰ τὸν ἰδῶ, εὐηρεστήθη νὰ ἐξέλθῃ τοῦ συμβουλίου καὶ νὰ μὲ δεχθῇ. Ὅτε δὲ τῷ ὠμίλησα περὶ τῆς ὑποθέσεως, ἥτις μ' ἔφερε, μοὶ ἐπανελάβεν ὅσα εἶχεν εἰπῇ τῷ Πρεσβευτῇ Ἰγνάτιεφ καὶ τῷ Διερμηνεῖ Ῥαζῇ. Τῷ ἀντέταξα ὅμως ὅτι ἡ διέλευσις τοῦ λειψάνου διὰ τοῦ Βοσπόρου οὐδὲν ἔχει τὸ προσβλητικὸν διὰ τὸν Σουλτάνον, διότι ἄλλος ἦν καὶ ὑπὸ ἄλλας περιστάσεις ὁ θανατώσας τὸν Πατριάρχην· ὅτι ἡ ὑπηκοότης ἐστὶν ἐπίσης ὅλως ξένη πρὸς τὸν τόπον τοῦ ἐνταφιασμοῦ, διότι, κατὰ τὸ ἡμέτερον δόγμα, τοῦ μακρὰν που ταφέντος οἱ συγγενεῖς καὶ οἰκεῖοι μετὰ τινὰ ἔτη ἐκτελοῦσι τὴν λεγομένην **μετακομιδὴν τῶν λειψάνων** παρ' ἑαυτοῖς διὰ θρησκευτικῶν ἱεροτελεστειῶν, καὶ αὐτὸ τοῦτο πρόκειται νὰ γίνῃ καὶ ἤδη, διότι ὁ Γρηγόριος ἦν Πελοποννήσιος, καὶ οἱ τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ ἀνήκοντες θέλουσιν, ἱερὸν καθῆκον ἐκτελοῦντες, νὰ μεταφέρωσι τὰ ὀστᾶ του πλησίον των. Ἄλλως τε, προσέθηκα, ἂν θέλητε, ὡς λέγετε, νὰ ἐνταφιάσῃτε τὸν Πατριάρχην παρ' ὑμῖν, ἀγαθῇ τύχῃ, ἐγὼ δὲν θὰ προέτρεπον εἰς τοῦτο. Ἄς σκεφθῇ, εἶπον, ἡ Ὑμετέρα Ὑψηλότης, τί θὰ συμβῇ, ἂν ἐνταφιάσῃτε ἐντὸς τῶν τειχῶν σας τὸν Πατριάρχην. Ὁ τάφος του θ' ἀποβῇ κοινὸν προσκύνημα, εἰς ὃ θὰ συρρέωσιν, οὐ μόνον πάντες οἱ Ἕλληνες ἐκ τοῦ Βασι-

λείου τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ ζῶντες ὑπὸ τὸν ὑμέτερον νόμον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ χριστιανοί, εἰς μάρτυρος καὶ ἁγίου περιωπὴν αὐτὸν ἀναβιβάζοντες, ὅπερ πολλὰς δύναται νὰ ἔχη δι' ὑμᾶς τὰς δυσαρесκείας, ἂν ὅχι καὶ τοὺς κινδύνους. Ἄν δ' ἐπιτρέψητε τὴν διάβασιν τοῦ λειψάνου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡξεύρετε τί θὰ συμβῇ; Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν, μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας, μέγας ἐνθουσιασμός θέλει ἐκεῖ ἐκραγῇ, πάντες μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἐγγράφως καὶ προφορικῶς, πεζῶς καὶ ἐμμέτρως, θέλουσιν ὑμνῇ τὸν πρωτομάρτυρα καὶ σωρεύῃ ὕβρεις ἐπὶ ὕβρεων καθ' ὑμῶν, τῆς ὑμετέρας βαρβαρότητος, τῆς ὑμετέρας ὁμότητος· τῇ δ' ἐπαύριον ἢ ὁρμὴ θέλει κοπάσῃ, καὶ τῇ μεθαύριον πάντες θὰ στραφῶσιν αὐθις ὅπου ἦσαν πρὸ δύο ἡμερῶν, εἰς τὰ ἴδια ἔργα ἕκαστος ἢ εἰς τὴν ἐπιδίωξιν θέσεων καὶ ἄλλων συμφερόντων, λησμονοῦντες καὶ τοὺς ὕμνους ὑπὲρ τοῦ Πατριάρχου καὶ τὰς ὕβρεις κατὰ τῶν Τούρκων. Σᾶς φαίνεται τοῦτο τόσον σπουδαῖον καὶ φοβερόν;

Ὁ Ἀαλῆς ἐσκέφθη ἐπὶ μίαν στιγμὴν, ἔπειτα δὲ μοὶ εἶπε:

— Μ' ἐγγυᾶσθε ὅτι ἡ διέλευσις τοῦ σώματος διὰ τοῦ Βοσπόρου δύναται νὰ γίνῃ ἀθορύβως καὶ χωρὶς οὐδεὶς νὰ λάβῃ γνῶσιν αὐτῆς;

— Σᾶς τὸ ἐγγυῶμαι, τῷ ἀπεκρίθην, ἂν δώσητε διαταγὰς εἰς τὰς ὑμετέρας ἀρχάς, αἵτινες σχέσιν ἔχουσι μετὰ τοῦ διάπλου, νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν διάθεσίν μου, καὶ νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὰς ὁδηγίας μου.

Τοῦτο μοὶ ὑπεσχέθη ὁ Μέγας Βεζίρης, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπῆντησά μου τὸν Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὅστις, διὰ τοῦ Διερμηνέως μου, μὲ ἠρώτησε διὰ τίνων γοητειῶν κατώρθωσα νὰ μαγεύσω τὸν Ἀαλῆ πασᾶν.

— «Νὰ τὸν μαγεύσω; Πῶς τοῦτο;» εἶπον.

— «Ἰδού», ἀπεκρίθη. «Χθὲς εἰς τὸ Συμβούλιον, ὅτε σᾶς ἐδέχθη ὁ Μέγας Βεζίρης, ἐπανερχόμενον τὸν ἠρωτήσαμεν, ἂν δὲν τῷ ἐζητήσατε τὴν ἄδειαν τῆς διελύσεως τοῦ λειψάνου τοῦ Πατριάρχου. Ὁ Ἀαλῆς μᾶς ὁμολόγησεν ὅτι οὗτος τῷ ὄντι ἦν ὁ σκοπὸς τῆς ὑμετέρας ἐπισκέψεως».

— «Καὶ ἠρνήθητε, εἶπομεν ὅλοι ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος».

— «Ἐξ ἐναντίας συγκατετέθην, ἀπήντησεν ὁ Βεζίρης, πρὸς κοινὴν ἡμῶν ἐκπληξιν. Δὲν ἐννοῶ πῶς κατωρθώσατε νὰ τὸν γοητεύσητε».

Ἐν τούτοις ἔγραψα εἰς τὸν ἐν Ὁδησσῷ ἡμέτερον Προξενον, ἅμα ἀποπλεύσῃ τὸ «Βυζάντιον» ἐξ Ὁδησσοῦ, νὰ μοὶ τηλεγραφήσῃ, ἀναγγέλλων μοι καὶ τὴν πιθανὴν ὥραν τοῦ εἴσπλου αὐτοῦ εἰς τὸν Βόσπορον, καὶ παρήγγειλα νὰ δώσῃ ὁδηγίαν, ἵνα ὁ πλοῦς οὕτω κανονισθῇ, ὥστε ν' ἀφικθῇ εἰς τὸ στόμιον τοῦ Βοσπόρου περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.

Τῇ 10ῃ Ἀπριλίου λοιπὸν τὸ ἑσπέρας, λαβὼν τὸ περιμενόμενον τηλεγράφημα, ὅτι τὸ ἀτμόπλοιον θὰ κατέπλεε περὶ τὰ χαράγματα τῆς 12ης, εὐθὺς τῇ ἐπαύριον, τῇ 11ῃ, ἔπεμψα διὰ τρίτου εἰς τινὰ ἐφημερίδα τὴν εἶδῃσιν, ὅτι, καθ' ἃ ἐλέγετο, τὸ λειψανοφόρον πλοῖον εἶχε διέλθῃ ἤδη κατὰ τὴν προλαβοῦσαν νύκτα ἀγνώστως καὶ ἀφανῶς, καί, εἰς ὅσους ἔβλεπον, ἐξέφραζον τὴν δυσαρέσκειάν μου κατὰ τοῦ Προξένου, πῶς εἰς ἐμὲ καὶ δὲν ἀνήγγειλε τοῦτο, ἵνα, ὣν ἐν γνώσει, προὔπαντήσω τὸ ἀτμόπλοιον, ἔστω καὶ διὰ νυκτός.

Ὅτε δὲ τὴν νύκτα ἐπέστρεψα εἰς τὴν οἰκίαν μου ἀπὸ συναστροφῆς, καλέσας τὸν ἀρχικωπηλάτην μου, τῷ εἶπον ὅτι θέλω τὴν ἐπαύριον, εἰς τὰς 3 μετὰ τὸ μεσονύκτιον, νὰ ἔχω τὸ τρίζυγον ἀκάτιόν μου ἑτοιμον πρὸ τῆς πύλης μου.

— Ἀλλά, μοὶ εἶπεν αὐτός, εἶναι ἤδη πολὺ ἐξώρας, καὶ κοιμῶνται ὅλοι οἱ κωπηλαῖται τοῦ χωρίου (διότι ἓνα εἶχον ἀρχικωπηλάτην, τὸν περίφημον Δημήτριον, εἰς τὴν οἰκίαν μου, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐρέτας ἐμίσθουν ἐκάστοτε).

— Θὰ ἐξυπνήσης δύω φίλους σου, Δημήτρι, τῷ εἶπον, καὶ δὲν θὰ μετανοήσουν διὰ τὸν ἔκτακτον κόπον των.

— Καὶ ποῦ θὰ ὑπάγωμεν;

— Τοῦτο θὰ εἶναι ἐδική μου φροντίς.

— Ὅρισμός σας, αὐθέντα.

Τῇ ἐπαύριον, Δευτέραν, ἠγέρθην εἰς τὰς 3 μετὰ μεσονύκτιον, καί, ἔλθων εἰς τὸ παράθυρον, εἶδον τὸν Δημήτριον φανὸν κρατοῦντα καὶ ἡσχολημένον περὶ τὸ ἀκάτιον, προσωρμισμένον ὑπὸ

τὰ παράθυρά μου. Μετὰ μίαν δὲ ὥραν ἤμην ἕτοιμος καὶ ἐπεβιβαζόμεν, ὅτε ψυχὴ γεννητὴ δὲν ἦν ἔξυπνος εἰς ὅλον τὸν Βόσπορον.

— «Ἐμπρός», διέταξα τῷ Δημήτρει.

— «Ποῦ νὰ διευθυνθῶμεν;»

— «Κωπηλατεῖτε πάντοτε».

Ὅτε δ' ἐμακρύνθημεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, καὶ ἂν ὑπῆρχέ τις μὴ κοιμώμενος εἰς τὴν παραλίαν, νὰ μὴ ἐδύνατο, οὔτε νὰ ἰδῇ τὴν διεύθυνσιν ἡμῶν, οὐδὲ ν' ἀκούσῃ τὰς κώπας πλαταγούσας,

— «Πρὸς τὸ στόμιον» διέταξα. Καὶ τὸ πλοῖον διηυθύνθη πρὸς τὰ νοτιανατολικά. Μετὰ μακρὰν δὲ κωπηλασίαν ἀφίχθημεν, τῆς πρωΐας ἤδη ὑποφωσκούσης, εἰς τὸν εἴσπλουν τοῦ Βοσπόρου ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου, καὶ ἀπεβιβάσθην εἰς τὸ κατὰ τὰ Καβάκια Ὀθωμανικὸν τελωνεῖον. Ἐκεῖ δέ, τὸν μὲν Ὀθωμανὸν ἀρχιτελώνην δὲν εὔρον, ἀπήντησα ὅμως δύο Ἑλληνας ὑπαλλήλους αὐτοῦ, εἰπόντας μοι ὅτι ἔλαβον ἐντολὴν νὰ μὲ προσμένωσιν ἐκεῖ καὶ νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς μου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀτμόπλοιον, ὃ περιέμενον, εἰσέτι δὲν ἐφαίνετο, ἀπεφάσισα νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς πέριξ λόφους, ὅθεν καὶ μακρότερον θὰ ἐπεσκόπουν τὸν Εὐξείνον, καὶ τοῖς παρήγγειλα, ἂν πρὸ ἐμοῦ ἔβλεπον προσπλέον τὸ Βυζάντιον, νὰ μοὶ ἀναγγεῖλωσι τοῦτο διὰ τίνος σημείου, περὶ οὗ συνεφωνήσαμεν. Οὗτοι δέ, καὶ καθ' ὃ διαταγὴν ἔχοντες, καὶ καθ' ὃ Ἑλληνες, καὶ ὑπονοοῦντες περὶ τίνος ἐπρόκειτο, ἐπειθάρχουν προθύμως. Παραλαβὼν δὲ τὸν ἓνα ἐξ αὐτῶν, ἀνέβην ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Οὐρίου Διός. Τοῦτον διεδέχθη φρούριον Βυζαντινόν. Ἔστι δὲ σήμερον τετειχισμένη ἡ πύλη αὐτοῦ, ἀνήκουσα εἰς τὸν ἀρχαῖον ναόν, διότι διατηρεῖ τὰς Ἰωνικὰς αὐτοῦ παραστάδας καὶ τὸ πλούσιον ὑπέρθυρον, ἔχουσα ἑκατέρωθεν βυζαντινοὺς πύργους, μετὰ μονογραμμάτων. Τὰ δὲ πρὸς νότον ἐστραμμένα τείχη ἴστανται ἐπὶ βράχου κλιμακῆδὸν τετμημένου.

Λαμπρὰ ἦν ἐκεῖθεν ἡ ἀποψις τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐντελῶς ἀκυμάντου πλακὸς τοῦ ἀχανοῦς Εὐξείνου, χρυσομένου ὑπὸ τῶν πρώτων ἀκτίνων τοῦ ἀνιόντος ἡλίου.

Ἐκεῖθεν δέ, περὶ τὴν 9ην, ἰδόντες τὸ Βυζάντιον προσερχό-

μενον, ὥς μέλαν σημείον τὸ πρῶτον, αὐξόμενον δ' ἐκ στιγμῆς εἰς στιγμὴν, ἐσπεύσαμεν ὀπίσω εἰς τὴν παραλίαν, καί, ἐπιβάντες, ἐγὼ εἰς τὸ ἀκάτιόν μου, οἱ δὲ τοῦ τελωνείου ὑπάλληλοι εἰς τὴν λέμβον των, ἣν εἶχον διατάξῃ νὰ τοὺς περιμένῃ, ἐκωπηλατήσαμεν εἰς τὸ πέλαγος εἰς προὔπαντησιν τοῦ ἀτμοπλοίου. Τοῦτο δέ, ἰδὼν τὴν σημαίαν, ἣν εἶχον ἀναπετάσῃ εἰς τὴν πρύμνην μου, ἀνεκώχισε, καὶ ἐδέχθη ἡμᾶς εἰς τὸ κατάστρωμα, προσδέσαν καὶ ρυμουλκοῦν τὰ πλοιάρια.

Μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ μετὰ δυσαρεσκείας εἶδον ἐν μέσῳ τοῦ καταστρώματος αἰρομένην ἐπιφανεστάτην καὶ πολυτελῆ σκηνὴν ἐκ λευκοῦ καὶ φαιοῦ μεταξωτοῦ ὑφάσματος μετὰ χρυσῶν κοσμημάτων, ἐγκλείουσαν τὸ φέρετρον τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Καὶ ἡ μὲν πρώτη πρόθεσίς μου ὑπῆρξε νὰ διατάξω τὴν ἀφαίρεσιν παντὸς τοῦ κατασκευάσματος τούτου, ὃ, ἀφρόνως εἰς τὰ βλέμματα ἐκτεθειμένον καὶ ἐλκύον τὴν προσοχήν, θὰ ἐπρόδιδεν εἰς πάντα τὸν πληθυσμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν σκοπὸν τοῦ πλοῦ, ὃν μάλιστα συμφέρον εἶχομεν ν' ἀποκρύψωμεν. Ἀλλὰ, συνιδὼν τὸ ἀνέφικτον τούτου, περιορίσθην εἰς τὸ νὰ ζητήσω παρὰ τοῦ πλοιάρχου ν' ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν παράλληλον αὐτῶν θέσιν τὰς κεραίας, αἷς εἶχεν ἐσταυρωμένας εἰς δεῖγμα πένθους, καὶ νὰ ἐγείρῃ εἰς τὴν συνήθη αὐτῆς θέσιν τὴν σημαίαν, ἣν εἶχε μεσίστιον. Καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον, ὃ ἦν καὶ τὸ σπουδαιότερον, διότι μακρόθεν ἤλεγχε τὸν χαρακτῆρα τοῦ πλοίου, συνήνεσε, τὸ δεύτερον ὅμως ἀπολύτως ἡρνήθη, ὥς προσβλητικὸν τῆς στρατιωτικῆς του ἀξιοπροεπείας. Ἐνέδωκα λοιπόν, εἰς ἀποφυγὴν περιπλοκῶν καὶ σκανδάλου, καὶ ἀφ' οὗ ὑπεδεξάμην τὸν πρόξενον Ξ. Ῥάλλην καὶ τὴν ἐπιτροπὴν ὁμογενῶν ἐξ Ὀδησσοῦ, τὴν συνοδεύουσιν τὸν νεκρόν, παρέστην εἰς βραχεῖαν παράκλησιν, ἣν ἐτέλεσαν ἐν πλήρει στολῇ οἱ συμπλέοντες κληρικοί, καὶ ἡσπάσθην, ὥς καὶ οἱ συνοδεύοντές με ὑπάλληλοι τῆς Πύλης, τὸ ἱερὸν λείψανον, μετὰ τοῦτο δ' ἐπέδωκαν οὗτοι τῷ πλοίαρχῳ, ἣν εἶχον φέρῃ ἑτοιμον ἄδειαν τοῦ διάπλου, καί, καταβάντες εἰς τὴν λέμβον αὐτῶν, ἀπῆλθον, ἐγὼ δὲ μείνας, προσεκάλεσα τὸν πλοίαρχον νὰ διαπλεύσῃ τὸν Βόσπορον μετὰ πάσης

ταχύτητος, τὴν μέσῃν τέμνων ὁδὸν πρὸς ἀποφυγὴν προσεγγίσεως εἰς ἑκατέραν τῶν ὀχθῶν.

Οὕτως ἐχωροῦμεν χωρίς, διὰ τε τὴν ἀπόστασιν, διὰ τὸ πρῶϊνὸν τῆς ὥρας, καὶ διὰ τὴν πεποίθησιν, ἣν εἶχον ἀπὸ τῆς προτεραίας διαδώσῃ, ὅτι εἶχεν ἤδη διέλθῃ ὁ ἱερὸς νεκρός, νὰ κινήσωμεν τὴν προσοχὴν τινὸς ἢ καί, ἂν ποῦ ἀνακαλυπτώμεθα, ν' ἀφήσωμεν τοῖς περιοίκοις καιρὸν νὰ μᾶς πλησιάσωσιν. Οὐχ ἦττον, ἐν μέσῳ τῷ Βοσπόρῳ εἶδον, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν συναντήσαν ἡμᾶς, μονόκωπον ἀκάτιον, φέρον ὀθωμανὸν Δερβίσην, ὡς ἤλεγχεν αὐτὸν ὁ πράσινος κεφαλόδεσμος. Αἶφνης τὸ ἀκάτιον ἔστη, ὁ ἐρέτης ἀφῆκε τὰς κώπας, καί, ὀρθωθείς, ἐσταυροκοπεῖτο, διότι ἦν Χριστιανός, καὶ ἐκ τῆς θέσεως τῆς σημαίας καὶ τῆς σκηνῆς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος εἶχεν ἐννοήσῃ τί ἔφερε τὸ ἀτμόπλοιον.

Ὁ σκοπός μου ἦν νὰ μὴ ἐγκαταλείψω τὸ πλοῖον, εἰμὴ ἐπὶ τοῦ ἔκπλου του εἰς τὴν Προποντίδα. Ἀλλ' ὅτε ἀφίχθημεν ἀπέναντι εἰς τὸ Μέγα Ῥεῦμα, ὁ πλοίαρχος, ὃν ἐβίαζον νὰ ἐπιτείνῃ τὸν ἀτμόν, μοι εἶπεν ὅτι τὸ ἀκάτιόν μου θὰ ἐθραύετο καὶ θὰ κατεποντίζετο, ὥστε ἀπεφάσισα μᾶλλον νὰ καταβῶ εἰς αὐτό, καὶ νὰ παρακολουθῶ μακρόθεν τὸ πλοῖον, μέχρις οὔ ἰδῶ αὐτὸ παραλλάξαν τὸ ἀκρωτήριο τῶν Ἀνακτόρων (Σαράϊ βουρνού) καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ εἰσπλεῦσαν εἰς Προποντίδα. Ἀμα λοιπὸν καταβάς εἰς τὴν λέμβον, ἔσπευσα καὶ νὰ προπλεύσω τοῦ ἀτμοπλοίου, ἵνα μὴ πολὺ αὐτοῦ ἐγκαταλειφθῶ. Ἀλλ' ἀφ' οὔ ἐπὶ τινὰ ὥραν οὕτω προὔχωρησα, μετ' ἀπορίας, στραφεὶς εἶδον, ὅτι τὸ πλοῖον ἔμενεν ἀκίνητον, εἰς ἣν θέσιν τὸ εἶχον ἀφήσῃ· καίτοι δ' ἀγανακτῶν διὰ τὴν μὴ ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῆς ὁδηγίας μου, δυναμένην σπουδαίας νὰ ἔχῃ τὰς συνεπείας, προέβην ὅμως ἔτι ὀλίγον. Καὶ πάλιν ὅμως εἶδον ὅτι τὸ πλοῖον ἐπέμενεν ἀκίνητοῦν. Τότε διέταξα τοὺς κωπηλάτας καὶ ἐπεστρέψαμεν πρὸς αὐτό, ἐξακολουθοῦν νὰ ἴσταται, ὡς ἠγκυροβολημένον. Ἀναβὰς δὲ δρομέως τὴν κλίμακα, ἵνα μάθω παρὰ τοῦ πλοιάρχου, τί παθὼν ἔπραττε ἐντελῶς τὸ ἐναντίον τοῦ ὅτι τῷ εἶχον συστήσῃ, μετ' ἐκπλήξεως εἶδον ἐμπρὸς μου τὸν κληρὸν τὰ ἱερὰ ἄμφια φέροντα καὶ ἱεουργοῦντα πρὸ τῆς σκηνῆς τοῦ λειψάνου· ὁ δὲ πλοίαρχος, προσελθὼν, μοι εἶπεν ὅτι, ἐν ᾧ,

μόλις καταβάντος μου, διέταττε ν' αὐξήσωσι τὸν ἀτμόν, προσῆλθεν ἐν ἰδίᾳ λέμβῳ ὃ νεωστὶ διορισθεὶς Ἑλλήν Λιμενάρχης κ. Ἀνάργυρος, καὶ τῷ παρήγγειλε ν' ἀναστεύῃ τὸν πλοῦν, μέχρις οὗ καὶ αὐτὸς ἀποδώσῃ εἰς τὸν νεκρὸν τὰ θρησκευτικά του καθήκοντα!

Ὅσον καὶ ἂν ἐπήνεσα τὸ εὐσεβὲς αὐτοῦ αἶσθημα, τὸν παρεκάλεσα ὅμως, ταχὺ φίλημα καταθεὶς εἰς τὸ φέρετρον, τὴν αὐτὴν στιγμήν νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν λέμβον του, ἀφείς τοὺς ἱερεῖς νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰς εὐχὰς των καὶ χωρὶς αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Προπέμψας δ' ἐγὼ τὸ ἀτμόπλοιον ἐπὶ τινὰ χρόνον ἔτι, μόνον ὅταν εἶδον αὐτὸ ἐντελῶς ἐκτὸς τοῦ Βοσπόρου, ἐστράφην πρὸς τὸν Γαλατᾶν, καὶ ἐτηλεγράφησα εἰς Ἀθήνας τὴν ἐπιτυχίαν. Ἐπεμψα δὲ καὶ τὸν πρῶτον Διερμηνέα κ. Ραζῆν, πρὸς τὸν Πρωθυπουργόν, ἵνα τῷ εἰπῇ ὅτι τὸ πλοῖον διῆλθε, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν μου, χωρὶς οὐδεμίαν νὰ κινήσῃ προσοχὴν ἢ νὰ προκαλέσῃ τι σκάνδαλον. Ἀλλ' ὃ Ἀαλῆ πασᾶς ἀπήντησε μετὰ τινος δυσανεσκειᾶς ὅτι, ναὶ μὲν τὴν ὑπόσχεσίν μου ἀκριβῶς ἐξεπλήρωσα, ἀλλὰ δὲν τῷ διέφυγεν ὅτι ἀνέστειλα τὸν πλοῦν ἐπὶ τινὰ ὥραν ἀπέναντι τῶν Ἀνακτόρων, ἐπὶ προθέσει βεβαίως προκλητικῇ. Τοῦτο μ' ἠνάγκασε τὴν ἐπιοῦσαν ν' ἀπέλθω πρὸς αὐτόν, καὶ νὰ διηγηθῶ ἐκτενῶς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Λιμεναρχοῦ, ὅπερ πληρέστατα τὸν ἱκανοποίησεν. Μετὰ τινος δ' ἡμέρας εἰς ἄλλην συνέντευξιν, ἦν μετ' αὐτοῦ εἶχον, μοὶ ἐξέφρασέ τινα δυσανεσκειαν κατὰ τοῦ Πρώτου ἡμῶν Διερμηνέως καὶ τῶν τρόπων αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ἔκτοτε ἐπροτίμων, ὅσον καὶ ἀδίκους ἂν εὑρισκον τὰς παρατηρήσεις του, ν' ἀπέρχωμαι τοῦ λοιποῦ πάντοτε μόνος πρὸς αὐτόν καὶ νὰ διεξάγω αὐτοπροσώπως, ὅσας εἶχον ὑποθέσεις μετὰ τοῦ Μεγάλου Βεζίρου.

Οὕτως ἀθορύβως ἐλύθη τὸ κινδυνεῦον ν' ἀποβῇ ἀκανθῶδες ζήτημα τοῦ διάπλου τοῦ λειψάνου τοῦ Πατριάρχου. Ἡ πρότασίς μου δ', ὥς πρὸς τὴν λάρνακα, εἰς ἣν ἔμελλε τὸ σῶμα νὰ κατατεθῇ ἐν Ἀθήναις, ἦν νὰ γλυφῇ ἡ σκηνή, καθ' ἣν ὁ ἱερομάρτυς τῆς ἐλευθερίας ηὐλόγησεν, ὥς γνωστόν, τῆς ἀγχόνης του τὸ σχοινίον. Ἀλλ' ἄλλη ἐπεκράτησε γνώμη, ἡ τοῦ ἀρχιτέκτονος Κανταντζόγλου, ὅστις, δὲν ἠξεύρω διατί, ἐπὶ τῇ ἀφορμῇ ταύτῃ, καὶ μὲ

ὑβρισεν εἰς φυλλάδιον, ὃ ἐξέδωκε. Προσέτι δ' ἐπρότεινα, ὥς ἐπιτάφιον μνημεῖον, νὰ περιλάβῃ τὴν λάρνακα τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἐλευθερίας ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Ἐλευθερίου (Γοργόπικο), ἣτις, κειμένη παρὰ τὴν Μητρόπολιν, ἐν ἀρρύθμῳ μετ' αὐτῆς συναφείᾳ, ἔπρεπεν ἄλλως νὰ κατεδαφισθῇ, ὅπερ λυπηρὸν θὰ ἦν καὶ διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς, καὶ διὰ τὰ ἀρχαῖα λείψανα, ἐξ ὧν ἐστὶν ὠκοδομημένη. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκεῖ κατετέθη ἡ λάρναξ. Εἶτα δὲ μετετέθη ἐντὸς τῆς Μητροπόλεως, ἐνθα κοινῶς παρορᾶται καὶ σχεδὸν παντάπασι μένει ἄγνωστος, μέχρις οὗ ἴσως καὶ λησμονηθῇ τίς ὁ ἐκεῖ τεθαμμένος.

Τῇ 23ῃ Ἀπριλίου, ἑορτῇ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, κατῆλθον ἐν στολῇ εἰς Σταυροδρόμιον, ὅπου προσῆλθον ἐπισήμως εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ οἱ Πρέσβεις τῆς Ῥωσσίας καὶ Σερβίας, καί, μετὰ τὴν ἀκολουθίαν, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, εἰς ὃ μετέβην, μὲ παρηκολούθησαν ἡ Μουσικὴ καὶ χιλιάδες ὁμογενῶν, ζητωκραυγοῦντες ὑπὸ τὰ παράθυρά μου ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως.

Τῇ δὲ 30ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀγαπητοῦ μοι φίλου, τοῦ ποιητοῦ Τανταλίδου, ἀπέπλευσα εἰς Προύσαν, προσκεκλημένος ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ Προξένου κ. Περδικάρη. Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἄραντες τῇ 8 π. μ., δι' αἰμοπλοίου ἐπλεύσαμεν, ἐν πλήρει γαλήνῃ μέχρι τῆς 3 μ. μ. εἰς Μουδανιά, παρὰ τὴν ἀρχαίαν Κίον, πόλιν κειμένην ἐν μέσῳ χαριεστάτων λόφων καὶ φυτειῶν πλουσιωτάτων. Ἐκεῖ δὲ περιέμενεν ἡμᾶς ὁ κ. Περδικάρης, καὶ ἐφ' ἀμάξης, μετὰ τριῶν ὥρων ὥραίαν ὁδοιπορίαν, ἀφίχθημεν εἰς Προύσαν. Πρὶν δ' ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν πόλιν, εἰς τὴν πεδιάδα τὴν καλουμένην «Πλάτανος», εἶδομεν μέγα πλῆθος ἀνθρώπων, καὶ ὁ Πρόξενος, ὃν ἠρώτησα, ἂν εἶχον ἐμπορικὴν πανήγυριν, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι, οὐχὶ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι πᾶν τὸ πλῆθος ἐκεῖνο εἶχε συναχθῇ, ἵνα ἰδῇ τὸν Πρέσβυν τῆς Ἑλλάδος ἐρχόμενον· μοὶ προσέθηκε δι' ὅτι πρὸ μιᾶς ἐβδομάδος εἶχεν ἔλθῃ καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' οὐδεὶς εἶχε κινηθῇ· τοσοῦτον ἦτο τὸ γόητρον τῆς Ἑλλάδος παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις.

Ὡς δ' ἐπλησιάζομεν, ἐκ τοῦ πλῆθους ἀπεσπάσθη ἔφιππος συνοδεία, συγκειμένη ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων κατοίκων τῆς πόλεως,

καί, προσελθοῦσα εἰς τὴν ἄμαξαν, ἣτις διέταξα νὰ σταθῇ, μὲ προσεφώνησεν, ὥστε ἠναγκάσθην ν' ἀπαντήσω διὰ τινων λέξεων εὐχαριστῶν, καὶ μᾶς συνώδευσεν ἔπειτα μέχρι τοῦ Προξενείου, ὅπου κατέλυσα.

Μικρὸν δ' ἀφ' οὗ ἀφίχθην, ἠθέλησα ν' ἀπέλθω εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀρχιερέως, ἀλλ' ὁ Πρόξενος, ἐν γνώσει μᾶλλον ὢν τῶν ἐκεῖ ἐθιμοταξιῶν, μὲ ἀπέτρεψε, εἰπὼν μοι ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς ὥφειλε καὶ ἔμελλε νὰ ἔλθῃ πρῶτος πρὸς ἐμέ, ὃ καὶ ἐγένετο.

Τῇ δ' ἐπαύριον, 1η Μαΐου, μετὰ τὸ πρόγευμα, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Περδικάρη, ἐν ἣ διέπρεπεν ἐπὶ ὠραιότητι ἡ νέα θυγάτηρ του Ματθίλδη, ἀνέβην εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἀφ' ἧς μαγευτικὴ ἐστὶν ἡ ἐπὶ τῆς πεδιάδος καὶ εἰς τὸν Ὀλυμπον θέα, διατηρεῖ δ' ἐρείπια ἐκκλησιῶν, λείψανά τινα βυζαντινά, καὶ προσέτι εἰς τὰς πύλας ἵχνη τινὰ ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Προυσίου, καὶ γυμναστικὴν ἐπιγραφὴν μετὰ περιέργων ἀναγλύφων. Διὰ τοὺς Ὀθωμανοὺς ἡ Ἀκρόπολις αὕτη ἐστὶν ἱερὸς χώρος, διότι περιέχει τοὺς τάφους τοῦ Ὁρχάν καὶ τοῦ Ὁσμάν, πρὸς οὓς ἡ ἱστορικὴ μετεβλήθη εἰς θρησκευτικὴν εὐλάβειαν. Φέρουσι δὲ εἰς τοὺς τάφους ὁδοί, ἐκατέρωθεν ἔχουσαι ναῖσκους, εἰς ὧν τὸν δεύτερον εἶχεν ἀναθέσῃ ὁ Σουλτάνος κόσμημα πολυτελέστατον ἀδαμαντοκόλλητον, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἀφήρесе πάλιν αὐτό, ἀντικαταστήσας ἀπλούστερον καὶ οἰκονομικώτερον.

Ἡ δὲ κατάβασις ἡμῶν περὶ τὴν ἐσπέραν ἐγένετο διὰ γραφικωτάτης καὶ συμφύτου χαράδρας.

Τὴν ἐπιοῦσαν, ἡμέραν Κυριακὴν, ἐπορεύθην εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ παρευρέθην εἰς τελετὴν, παρ' ἡμῖν μᾶλλον ἀσυνήθη, τὴν ταυτόχρονον βάπτισιν τῶν δύο παιδίων τοῦ Διερμηνέως τοῦ Προξενείου, ὧν τὸ ἓν ἦν τριετές, τὸ δ' ἕτερον δεκαετές.

Μετὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν μ' ἐπεσκέφθη ἐπιτροπὴ τῆς Φίλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος, παρ' ἧς ἔμαθον ὅτι ἐν Προύσῃ ὑπῆρχον τρία ἡμέτερα σχολεῖα δημοτικὰ ἀρρένων, ἄλλα τόσα κορασίων καὶ ἐν Ἑλληνικόν. Μετὰ μεσημβρίαν δέ, εἰς ἔφιππον ἐκδρομὴν, ἐν ἣ διέπρεπε διὰ τὴν χάριν καὶ ἐντέλειαν τῆς ἵππασίας ἡ Κ^α Ματθίλδη, περιήλθομεν τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὰ ὑπ' αὐτὸν πεδία,

τὴν ἀπαράμιλλον καλλονὴν τῆς φύσεως θαυμάζοντες, καὶ ἐπεσκέφθημεν καὶ τὸ **πράσινον** λεγόμενον **προσκύνημα** (Γιαγίζ τζαμισί), πρότυπον τοῦ ἀραβικοῦ ὀνυθοῦ, καὶ κατάκοσμον διὰ πλουσιωτάτων γλυφῶν. Μετὰ ταῦτα δ' εἰς τὸ ἀξιόλογον γεῦμα τοῦ Προξένου εἵχομεν παρακαθήμενον καὶ τὸν Ἀρχιερέα.

Τὴν Δευτέραν δ' ἐπεσκέφθην τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ὑποδεχθέντα με ἐν παρατάξει. Ἐν δὲ τῷ Ἑλληνικῷ, ὅπου ἀπήντησα καὶ ἐπιτροπὴν κυριῶν, τὴν προῖσταμένην τῶν παρθεναγωγείων, ὃ διδάσκαλος μὲ προσεφώνησε διὰ λόγου γραπτοῦ, εἰς ὃν διὰ μακρῶν αὐτοσχεδίως ἀπήντησα. Ἐκεῖθεν δὲ μετέβην εἰς τὴν λέσχην, οἰκοδομηθεῖσαν διὰ δανείων, καὶ ἐν ἣ, ὥς ἔμαθον, πολλάκις τὰς ἐσπέρας τοῦ χειμῶνος ἐγίνοντο φιλολογικὰ ἀναγνώσματα, καὶ προσωμίλησα καὶ ἐκεῖ τοὺς παρισταμένους, ἐκθείς τὸν σκοπόν, ὃν πρέπει τὸ κατάστημα νὰ ἐπιδιώκη, τὸν χαρακτῆρα, ὃν ὀφείλουνσι νὰ ἔχωσιν αἱ ἀγορεύσεις, καὶ συστήσας τὴν ὁμόνοιαν, ἐφ' ἧς πρέπει νὰ στηρίζονται πᾶσαι αἱ ἐθνικαὶ ἐπιχειρήσεις.

Ὁ δ' ἐπίσκοπος, ὃν μετὰ ταῦτα ἐπεσκέφθην, μοὶ ἔδειξεν ἐπιγραφὴν ἐν τῷ κήπῳ του διατηρουμένην, καὶ μνημονεύουσαν τῶν «Θερμῶν ὑδάτων». Εἶτα δ' ὠδηγήθην πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς πόλεως, ὅπου κυρίως εἰσὶ τὰ θερμὰ ταῦτα ὕδατα, σιδηροῦχα μάλιστα. Τὸ ἀρχαιότατον τῶν λουτρῶν ἐστὶ μεγίστη δεξαμενὴ, εἰς ἣν πολλοὶ λούονται ἐνταυτῷ· εἰς τὸν πυθμένα δ' αὐτῆς, ὥς ἔμαθον, ὑπάρχει ἀρχαία ἐπιγραφή, ἣν ὅμως δὲν ἐδυνήθην νὰ ἰδῶ, διότι ἡ δεξαμενὴ, μικρᾶς λίμνης σχεδὸν διαστάσεις ἔχουσα, σπανίως κενοῦται. Πλὴν ταύτης δὲ καὶ ἐκάστη οἰκία κατὰ τὴν θέσιν ἐκείνην ἔχει τὸν ἴδιον ἑαυτῆς λουτρῶνα, καὶ ἐγὼ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἑλληνοῦ ξενοδόχου κ. Βασιλάκη, κατέβην εἰς ἓνα τῶν λουτρῶνων τούτων, διαυγὲς καὶ καθαρώτατον φρέαρ, τινῶν ποδῶν βάθος ἔχον, περιέχον δ' ὕδωρ θερμοκρασίας 32° Ρεωμέρου. Ὁκουν δ' ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τούτῳ καὶ ὁ Ὁθωμανὸς Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης Καβουλῆς καὶ ἄλλοι μεγιστάνες. Μὲ παρεκάλεσε δ' ὁ κ. Βασιλάκης νὰ περιμείνω μέχρις οὗ οὔτοι ἐγερθῶσι τῆς τραπέζης, καὶ τότε παρέθεσε πολυτελέστατον γεῦμα εἰς ἐμὲ καὶ τοὺς περὶ ἐμέ, ἐν οἷς τὸν κ. Τανταλίδην, τὸν κ. Περδικάρην, καὶ ὅτε ἠθέλησα νὰ πλη-

ρώσω διὰ τὸ ἀληθὲς συμπόσιον, ἠρνήθη ἐπιμόνως, εἰπὼν ὅτι ἡ ἀμοιβή του ἦν ἡ τιμὴ ἣν ἔσχε τοῦ νὰ ξενίσῃ τὸν Ἑλληνα Πρέσβυν. Μοὶ ἔδειξε δ' ὁ Καβουλής, μεθ' οὗ ἐκεῖ συνηντήθη, καὶ ἐπιγραφὴν, ἐν ἣ ἀνεγινώσκετο καὶ ἡ λέξις ΣΚΑΦΗ, ἀναφερομένη εἰς τὰ λουτρὰ πιθανῶς.

Ἡ κυριωτέρα πρόσοδος τῆς Προύσης ἦν ἄλλοτε ἢ ἐκ τῆς μεταξουργίας καὶ τῆς τῶν μεταξωτῶν ὑφαντικῆς· ἀλλ' ὁ συναγωνισμὸς τῆς Εὐρώπης εἶχε μεγάλως ἐλαττώσῃ ταύτην τὴν βιομηχανίαν, καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἐν αὐτῇ καταστημάτων, τεσσαράκοντα λέβητας περιέχον, ἦν καὶ αὐτὸ κτῆμα Γάλλου.

Τῇ δὲ Τετάρτῃ, 5 Μαΐου, ἀπήλθομεν, τῇ 2 μ. μ., ἐφ' ἀμαξῶν, ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Τριανταφύλλῃ, τοῦ κ. Μιλτιάδου Ἀσημακοπούλου καὶ ἄλλων ὁμογενῶν προπεμπόμενοι, εἰς Κίον, διὰ πεδίου καταφύτου, παρακολουθοῦντες τὸν παντοίως ἐλίσσόμενον ποταμόν, ὃν πυκναὶ ἀγέλαι κατεκάλυπτον πελαργῶν, διεπορεύοντο δὲ παμπληθεῖς κάμηλοι, κομίζουσαι χρώμιον, ἀνασκαπτόμενον ἐκ μεταλλείου ἐν τῷ Ὀλύμπῳ, καὶ πεμπόμενον εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Αἴφνης δ' ἀγκῶνα γῆς κάμψαντες, εἶδομεν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν ἐν χαριεστάτῃ θέσει εἰς τὸ παράλιον κειμένην τὴν πόλιν τῆς Κίου, εἰς ἣν ἀφίχθημεν τέσσαρας ὥρας, ἀφ' οὗ εἶχομεν ἀπέλθῃ τῆς Προύσης. Ἐκεῖ δὲ ἦλθον εἰς προὔπαντήσιν ἡμῶν πολλοὶ ὁμογενεῖς, καὶ ὁ Ὀθωμανὸς ἀστυνόμος, καὶ μᾶς ὠδήγησαν εἰς πλουσίου Ἑλληνοσ οἰκίαν, ὅπου μᾶς παρεσκευάσθη κατάλυμα.

Ἀφ' οὗ δὲ τινες εἶδον, ἐν τῇ παρακειμένη ἐκκλησίᾳ, Ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἐν αἷς καὶ Ἀσκληπιοῦ καὶ Ὑγείας, καὶ ἐδειπνήσαμεν πολυτελῶς, περὶ τὰς 11 πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ἐπεβιβάσθημεν διὰ λέμβου εἰς τὸ ἀτμόπλοιον· τῇ δ' ἐπαύριον τὸ πρωῒ, πλεύσαντες εἰς Μουδανιά, παρελάβομεν ἐκεῖ καὶ τοὺς ἐκ Προύσης προελθόντας, καὶ περὶ τὴν 11 1/2 ἐπανήλθομεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου, τῇ 16 Μαΐου, ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, παρετήρησα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνάγλυφον «Ἀσκληπιοῦ καὶ Ὑγείας» χρησιμεῦον εἰς εἰκόνα τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος.

Κατὰ τὸν καιρὸν δ' ἐκεῖνον, τῆς πολυταράχου Γαλλικῆς Δημοκρατίας ἀντικαταστησάσης καὶ τὸν ἄρτι διορισθέντα πρεσβευτὴν

αὐτῆς κ. Lagueronnière, διὰ τοῦ κ. Vogüé, ἔγραψα πρὸς αὐτόν, γνωρίζων τὸν ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων μνημείων ζῆλον αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὸν ἐπίσης φιλόρχαιον κ. Πρόκες, προτρέπων αὐτοὺς νὰ λάβωσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν των τοὺς ὑπὸ τῶν Ὁθωμανῶν πολλάκις βαρβάρως καταστρεφόμενους Βυζαντινοὺς θόλους τῶν προσκυνημάτων καὶ νὰ ἐνεργήσωσι παρὰ τοῖς ἰσχυροῖς ὑπὲρ τῆς αὐτῶν διατηρήσεως.

Ἀνάκλησις.

Τῇ 24 Μαΐου/5 Ἰουνίου, ἐπανελθὼν εὖρον κατ' οἶκον περιμένον με κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα, ἐν ᾧ μοι ἐλέγετο ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ὑπηρεσία μου ἦν ἀλλαχοῦ ἀναγκαία, ὥφειλον νὰ βολιδοσκοπήσω τὴν Ὁθωμανικὴν κυβέρνησιν, ἂν ἤθελε δεχθῇ εὐχαρίστως, ὥς ἀντικαταστάτην μου, τὸν Χαρ. Τρικούπην.

Τοῦτο δὲν ἐδυνάμην νὰ πράξω, ἂν ἤθελον νὰ περιορισθῶ εἰς βολιδοσκοπήσιν, εἰμὴ τὴν προσεχῇ Δευτέραν, ἡμέραν καθ' ἣν ὁ Ἀαλῆς ἐδέχετο τὸ διπλωματικὸν Σῶμα. Οὐχ ἦττον, προτιμῶν νὰ μὴ ἀναβάλω τὴν ἐκτέλεσιν τοιαύτης διαταγῆς, καὶ συσκεφθεὶς μετὰ τοῦ Γραμματέως μου Κου Καλλέργη, εἰς αὐτὸν μὲν ἀνέθηκα, ἐπισκεφθεὶς τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας, νὰ τῷ ἀναφέρῃ περὶ τῆς ἀντικαταστάσεώς μου, ὥς περὶ ἀπλοῦ ἀκούσματος, ἵνα ἰδῇ τίς ἔσται ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐντύπωσις. Καὶ ἐκεῖνας μὲν τῇ ἐπαύριον, ἐλθὼν ἀπὸ πρωΐας, μοι εἶπεν ὅτι ὁ Κος Ἐλλιὸτ μεγάλην ἀγανάκτησιν ἐξέφρασεν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι. Ἐγὼ δὲ μετέβην παρὰ τῷ Μεγάλῳ Βεζίρῃ, ὑπὸ ἄλλην τινὰ πρόφασιν. Μ' ἐδέχθη δ' ἀμέσως αὐτός, εἰ καὶ εἰπὼν μοι ὅτι δὲν εἶχε καλῶς τὴν ὑγείαν. Ἀφ' οὗ δὲ περὶ διαφορῶν τῷ ὠμίλησα καὶ συνεζήτησα μετ' αὐτοῦ, τῷ εἶπον, ὥς ἐν παρόδῳ, ὅτι ἴσως μετ' ὀλίγον εὕρεθῶ εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπανέλθω, ἵνα τὸν ἀποχαιρετίσω. Ὅτε δ' ἐκπεπληγμένος μὲ ἠρώτησεν τί ἐννοῶ, προσέθηκα ὅτι, καθ' ἣ ἐξ Ἀθηνῶν πληροφοροῦμαι, ἀπίθανον δὲν φαίνεται νὰ μοι ἀνατεθῇ ἐπὶ τινὰ χρόνον ἰδιαιτέρα τις ἀποστολὴ διὰ σπουδαίαν ὑπόθεσιν ἀλλαχοῦ.

— «Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τίς ἤθελε σᾶς ἀντικαταστήσῃ ἐνταῦθα;» μὲ ἠρώτησεν ὁ Ἀαλῆς.